

ACC. N:R M. 14428: 1-45.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: *Blekinge* Upptecknare: *Ellen Lvanström, Malmö*
Härad: *Bräkne* Berättare: " "
Socken: *Hälsång* Berättarens yrke: *fru*
Uppteckningsår: *1958* Född år *1898* i *Hälsång*

När den nya tiden kom till bygden. s. 1-45 LUF 73.

När den nya tiden kom till bygden.

Det första tecknet på den nya tiden var väl att det omkr. 1880 byggdes skola på Skyrå, det var s. k. flyttande skola, Skyrå - Siggarp. Skolformen ändrades senare 1903-04 ungefär till mindre fullskola på Skyrå och Färna, där lokal byrdes i godtemplarsalen. Omkr. 1916-18 inrättades också en dybik skola på Joggå där ett bostadshus inköptes och inreddes till skolsal och bostad åt lärarinnan.

Till 1930 var skolformen oförändrad, då byggdes ny skola på Hallå, och lärarbostad, och även på Färna byggdes ungefär samtidigt skola, där inreddes lärarbostad i ett hus som inköpts i samband med forntida skolan. Skolan blev nu heltidslärande med två lärare vid vardera. På senare delen av 1930 laget blev barnantaget vid

Hallå skola på stort ett en extra lärare
fick tillsättas under några år. Skolsal
inreddes då i skolans övervåning i
vad som från början varit ämnat att
bli gymnastiksal. Efter den stora ut-
flyttningen från skärgården som ägt
rum de senaste 15 åren, har barnantalet
minskat, så att skolan på Hallå f. n.
har endast 7 barn, från hela skärgården.
Skolan på Färnå har varit nerlagd i
många år. Något mytt genom skolan eller
dets lärare kan inte sägas ha kommit till
bygden förän på 1920-talet. Då började det
bli vanligt att i samband med förmidsavsked-
ningen i början av december ^{anordna julfest} Tidigare
festlighet i skolan var att lärarinnan bjöd
barnen på kaffe och kakor, när de gratulerat
hennes på födelsedagen, detta följde tidigast

1910-12. Lärarinnorna var ju vid den tiden
och även tidigare "klädda i hatt" som
det hette, (även om åtminstone en av dem
till vardags gick klädd i grönmålade trä-
skar) så var detta hattmod inget som
skärgårdsflickorna tog efter precis
för den skull. Efter 1930 hade skolan mer
att betyda i fråga om nyheter. Detta tack
var Folkskolläraren Eric Mattsson, nu-
varande överläraren i Hållarp, som i
åren 1930-40 var lärare vid skolan på
Hållarp. Han fick skärgårdsborna intresserade
för politik så att de kom att få representan-
ter med i socknens olika nämnder. Först
hade det, åtminstone tidvis, varit någon i f. ex.
skalnåd och taxeringsnämnd men det var
nog mest för syns skull de satt där.

skolan, för allmänheten i olika saker och
dessa blev mycket uppskattade. Så skol-
läraren var mycket allmännyttig, blev
han skärgårdens klokarfar, där folk sökte
råd beträffande de mest skilda saker.
Så fiskarna smärte bildade sin egen organi-
sation, var han också med där i sty-
relsen och är förliken med förfarande.
Han var infödd Hallarydsbo. Några inflyt-
tade personer som infört något nytt i
skärgården kan ej nämnas, med skau,
Karls hamn har ju skärgårdsboerna alltid
haft förbindelse, där sålde de sin fisk och
där gjorde de sina inköp av vad de
behövde, smulorlaget vintur ved och
pök etc. Ändå kan det väl knappast
sägas att skau haft särskild stor be-
tydelse som förmedlare av nyheter.

Även när de såg ett och annat som "slaboarna" hade i fråga om mysklar, så hade de inte råd att ta efter. Somliga familjer hade umgänge med någon familj i slau, så att de var hos varandra på kalas, men detta var undantagsfall. På samma sätt kunde de ha förbindelse med bondfamiljer, men inte heller detta medförde införande av något nytt. Detta gäller tiden till första världskriget ungefär. Då fick skärgårdsborna mera pengar att röra sig med. Och för många betydde det ett nytt sätt att se på pengar och att handskas med dem. De som höll på det gamla sättet att ta vara på pengar blev nästan hänade, "di kan väl inte äta pengar," kunde det heta t. ex. om någon sade sig inte ha råd att betala vad som belöst för ett kg smär. De som var ekonomiskt lagda gick in för

oft betala sina skulder, reparera sina hus
 o. s. v. medan andra levde som om de gode
 friljånsterna skulle vara alltid, och så
 när det blev sämre lider hade sina skul-
 der kvar. Den första handelsboden kom till nå-
 gon gång i slutet av 1890 talet. Den var be-
 lägen på en av de mindre öarna, Källar-
 holmen, ägdes av f. d. stenuggaren Ola
 Nilsson. Där föddes endast de nödvändigaste
 vardagsvarorna, och uppkörde efter några
 år, på gr. av ägarens utflyttning från orten.
 Senare har det funnit flera dylika mindre
 affärer i skärgården, men ingen av dem har
 haft någon betydelse betr. införande av något
 nytt. Bystämman lyckas aldrig ha förekommit
 i skärgården, eftersom det aldrig talats om
 sådan. Skärgårdshorna hade ingen gemen-
 sam jord eller annat, såsom vägar eller

bryggare etc. Jordbru. var stöthvärd och de som
ingen jord hade, hade heller inga gemen-
samma intressen att behandla. Handlingar
angående fastigheterna, karta och skiftes-
handlingar från laga skifte, vilket för Halla
m. tillkomande bolmar ägde rum 1845, kun-
de förvaras hos vem som helst av dem som
ägde jord. Med skyldighet för dem att
väl förvara dem och vid anfordran
lämna ut dem till påseende, t. ex. när
någon ny jordägare behöfde göra sig under-
rättad om äggränserna. Andelsföreningar
har veterligen aldrig förekommit i skär-
gårdar. Behållande det jordbruk som förekom
i skärgårdar, har detta ej undergått några nämn-
värda förändringar, ämnet är närmare behandlat
i frågelista om västfågden. Jordbruket var ju
endast en lemnäring och dess förnämliga uppgift

var att åstadkomma kofoder. Mjölken var det
viktiga, dels för det egna hushållet, dels till
avsalu. Det har väl i genomsnitt funnits ~~ca~~ 50
kor i skärgården fram till 1940, efter den tiden
har antalet minskat, så att där under några
år inte fanns en enda ko. Nu lär det emeller-
tid på Tärnö finnas ett par stycken igen.
Skärgårdsborna har för sålt mycket mjölk i
Karkhamn genom tiderna. Betet var gott och
mjölken fet och mycket efterfrågad av stads-
borna. Men det mjölk såldes givetvis hemma,
men endast i mindre kvantiteter, det höjste
per dag. Sommartiden var ett stöp = 1,3 liter,
särskilt hushållets storlek, vintertiden kanske
ett stöp varannan dag, detta var det vanliga
till 1914. Till 1912 ungefär såldes mjölk i kam-
malk, priset var då 25 öre kameran. Den förste,
8. på Hallå i varje fall, var Viktor Jönsson, han var
x att sälja mjölk i liter x

bonden fr. Bräkne Hoby, gift f. Hallå. Priset
pr. liter sattes han till 10 öre, vilket ansågs
bli dyrare, då en kanna smulgen beräknades
vara lika med 3 l. i st. för det officiella
2. 6, l. Detta pris höll sig till dyrtiden under
första världskriget, då den ibland var uppe i 40
öre, för att sedan gå ner och hålla sig vid
ungefär 20 öre litern, tills det inom tiden blev
kreaturslöst i skärgården. De kvarvarande
skärgårdsborna, ett hundralst. eller färre, får
nu köpa sin mjölk i stan. Hade de på sin
tid tyndt ut mjölk i stan av den kvalite-
t de köper nu, skulle stadsborna nog fått att
den varit skummad flera gånger. Dessutom
gjordes det en del rot i skärgården, den var
och så uppskattad av stadsborna. Som synes
har den nya tiden lagt skärgårdsjordbruket
öde, även i fall där någon ägare ännu bor

kvävar, brukas inte jorden, f. ö. befolkas nu skär-
gårderna sommartid av folk från skilda
orter av vilka de flesta äger både jorden
och husen, en del av dem f. a. nu - egna
båtar. Orsaken till att infödingarna i
så stor utsträckning flyttat ned från
skärgården, beror på omläggningen av fiske-
tät, till trälfiske med båtarna omkring 1925.

Före 1800 hade inga nyheter införts beträffan-
de fiskemetoder, båtar och redskap.

Omkring 1804-05 byggdes den första krossen-
åppen segelbåt, men inbyggd pump, för
trälfiske och inte långt efter kom den
första båtmotorn, anskaffad av fiskaren
Sören Nilsson på Ekö, han kallades i dagligt
tal för Bockö-Svennen, därför att han var
född på Bockö. Motorn han skaffade sig
var en s. k. Höra-motorn, även så kallad

Arbeta efter lösningsordet. Den slag
härda, långsamma slag, och då sådes det
på skämt att den såde "bock, bock".
När bojan väl var gjord anskaffades det
sedan båtmotorer mera allmänt och
snarare. 1915 var de flesta vrakbarna-
da största båtarna, för drängarnas fiske,
försedda med motorer. Senare, 1920-30
såldes förseddes även en del mindre båtar=
de fört nämnda kvassarna med motor.
Små båtar med motor förskönade också, mera
för nöjesbruk, ägare till den var i en del
fall unga pojkar, och de motoriserade väl
för den vad cyklar var för den som bodde
på fastlandet. Men konstet att segla
glömdes bort alltmera, eller rättare sagt
fiskarpojkar som växte upp från 1920-talet
bekände aldrig lära sig segla. Och de äldre

som verkligen kunde segla, kvinnorna lika
bra som männen, de har ju gått in tiden.
Mycket nära kan nu endast konstatera
att näst ett tiotal finns kvar som vitka det
kan sägas att de kan segla i hårt väder.
Fiskarkvinnorna rodde el. seglade alltid
sitt skau på egen hand, sammanköpta alla
sökedagar, utom måndag övriga årligen
efter tillgången på fisk som skulle säljas.
För, i skolskolorna och tidigare var det
knappast någon som köpte upp fisk för att
skickas till andra orter, utan allt skulle av-
yttras på fisktorget. Dit kom då sällsköpare-
uppköpare med hästskjuts, och köpte upp
fisk och korv, som de sedan körde om-
kring och sålde på landsbygden. De som
var från närmaste landsbygden omkring
Karlskrona kunde köra varje dag, medan

andra som var hemma längre bort, och
då kunde komma t. ex. varannan dag.

Senare blev det bilar i st. f. hästskjutsar
och några for omkring med cykel och
sålde fisk, på 1930-talet var det ganska
gott om sådana "körare". Då fanns det ju
också flera "upphandlare" - fiskhandlare i
parti, som köpte större partier och skicka-
de på järnväg åt olika håll. Den sista av
den som körde omkring med hästskjuts
och sålde fisk var nog "Elmgrens - Jönsson"
i Höga vägen, Rångamåla förs. Han och hustrun
höll på till omkring 1925, de var då gamla
båda. Från 1920-25 blev det mera vanligt att
sälja ålunnstons stilt i parti under veckans
mellan dagar, onsdag och lördag var lördagar,
då skulle det säljas på torget. Mycket berodde
på tillgången, var den riklig så kunde icke

parti-handlarna avsåga fångsterna istället
då fick de stå på fisktorget och försöka
sälja, så länge dagen varade och sen
var det att kasta resten tillbaka i sjön
på hemvägen. Det var alltid kvinnorna som
sålde fisken på torget, det befattade sig inte
karlarna med. Fram till andra världskri-
get såldes pillen räknad i värl = 80 st.
på torget, vid partihandel väglades den, från
omkr. 1915, tidigare hade den räknats där och
så. Från 1925-30 blev det allt mera sällsynt
att fiskarkvinnorna rodde el. seglade till
staden med fångsten. Dels därför att de äldre
segelkunniga slutade segla, då deras män
inte längre fiskade "på stora havet" som
det hette och dels därför att fiskhandlarna
ville ha fisken så tidigt som möjligt. Då blev
det vanligare att fiskarsena byttes vid att

Kummersa har Karbham fått fiskeaffärer,
på fiskelaget står fortfarande några jak-
båtar, men sällan någon fiskare. Det
ser ödeligt ut för den som minns när
loget alla platser, 225 ungefär var upp-
tagna. Nu har fiskarna sin egen organiza-
tion, egna inköpscentraler för släta och
redskap och annat som de behöver.
I Vägga utanför Karbham har anlagts
särskild hamn för fiskebåtarna.
Snart är det inte många kvar av dem
som i sin barndom fick sitta och
stunda fisknät, så lång dagen var.
För barn beständes ett stort antal kvar-
lar = varre pr. dag, den som inte hamn
med fick sitta kvar och göra sitt be-
sting färdigt, sedan de övriga i famil-
jen gick till sängs. Måskan knutna till-

garn började komma i handels 1915 ungefär, men hindring för hand fortsatte alltjämt en 10-15 år framåt. Men då hade förhållandena ändrats så att barn inte längre var så strängt hållna i något avseende och inte då heller betr. garnhindringen. Bland redskap som kom något år efter skiltskiftet var gäddrepsjor och små ålrepsjor, och ballunggarn för ålfiske ockr. 1920. Omkr. 1915 spred sig ryktet att genom mätning av vattnets limpriskur beräkna hur djupt sillgarnen skulle sättas, sillesu höll sig alltid där vattnet var ockr. 13 gr +. Vågar fanns ej på öarna, endast smala gångstigar som måhända till stund användes, endast i nödfall gick de genom åkerjorden. På Färne var emellertid anlagt väg längs efter bebyggelsen, detta gjordes innan den stora utvandringen ägde rum. Vilket är järnvägen, Blåkinge kustbuss anlägger den upptecknaren ej anse. Men det berättades att

Huvudavgäse Per Olsson i Appalakär, som ville ha station där, och fick det också, det var ejst fråga om att förlägga järnka stationen uthut i närheten av Hallaryds kyrka, där det också blev stationen senare, Läsberg. För att säkra stationen i Appalakär lät Per Olsson skicka ut en lista i skärgården som fiskarna skulle skriva på, med motivering att de skulle ha fördel av att stationen blev förlagd i Appalakär. Detta var ej med verkligstämmande, ingen fiskare för val först i land till skatvite och gick sedan 2-3 km. till stationen. Men i de fall då de ej kunde komma sjövägen p. gr. av storm eller is, då för de till närmsta fastland, Villerulle och gick till fast till land: 5 km. ungefär, (genvägar.) Stationen i Appalakär heter Frampen, som också är namnet på socknen

största lgr. Vid landsvägen i Treusam fanns en gammal gästgivar gård, skjutstället upphörde förmodligen när järnvägen anlades. Bymätningar förtom ej i skärgården, annat än jordbruket. Detta gick oftast i arv, och det var sällan någon utomsläande kunde förvärva en "kalott" ägodelsbeteckning för jorden i skärgården. De som ej lyckats sälja hus och jord till sommarvärdar, her i alla fall flyttat till Karlshamn, jordens värde är ingenting att räkna med längre. Emigrationsens orsaker, både utkannt möjlig heter i första hand. Den förste som utvandrade från skärgården var möjligen fru Olsson född f. 1857. Vilket år hon utvandrade kan ej sägas bestämt, men hon var hemma på besök 1889-90, då en halvbror och en yngre dotter h. honom följde med honom t. U. S. A. Det var det som utvandrade som ställde färdus, störste antalet av dem, utvandring t. Tyskland förtom i enstaka

fält. Tennigratiönens verkningar, de flesta fick
det lättare än hemma och kunde spara, så att
de kunde hjälpa släktingar med pengar
och även skicka hem pengar till föräldrar.
Tennigratiöner uppkörde på grund av ändrade
bestämmelser i M. S. A.'s invandningslagar,
1920-25. Den äldsta bebyggelsen i skärgården
var ryggstugor, senare tillbyggda med ett hus
med loft, denna kallades alltid "huset" och
fick smärkades ryggstugor med lofts in-
redning. Dessa hus typ kallades ättknuta-
byggnader. Planfödelningen var 2 lika stora
rum i rad, av vilka "huset" var förrum,
och kök, förluga och kammare, i mitten låg
stuerummet el. som det vanligen hette "stua"-
var dagsrummet. Endast i undantagsfall var det
en vindsbalkare insedd i dessa hus.

Den senare hus typ var 6 knuta byggnader

Om bestående av ett rum - slugan, samt kök,
frösta och kammarer. Ingen av dessa båda
hus typer hade några "teiplog" - enklare veran-
dor, frösta efter 1900, allmänt med glas-
verandor blev det inte frösta 1915-20 tal.
De äldre husen hade varit täckta av näver
och lönne från början, senare blev det "stick-
lake", det var 40-45 cm långa, 8-10 cm breda
och 1 cm tjocka brädbitar som lades varv-
vis på samma sätt som den senare an-
vända takspännen. Stickarna kokades
i någon slags konserveringsmedel
innan de lades på. Efter takspän kom
tjånappan som taktäkningsmaterial
på något äldre hus i Skärgården fanns
det plåttak redan omkr. 1900, och på 1930
talet kom eternit plattor på nästan samt-
liga hus, vid nybyggnad eller reparation.

Knappast något av de allra äldsta husen har byggts
om, endast reparerats, några av dem har fått bi-
slag, en del ledd vid första och köksringgängen.
Hus som byggdes efter första världskriget hade vanligen
glasveranda, men var för övrigt av samma typ som
sextiota byggningarna, i något fall byggdes ett kök
hitt som rickelbyggnad. Möbleringsplanen var av
gammalt, en säng och 2-3 soffor i stuan samt
ett fällbord = slagbord, en skänk om det fanns
plats där till samt några stolar. Eldstaden var
en järnkanin. Också i nya hus var möbleringen
ungefär densamma, fast slagbordet ersattes av ett
runt bord som ställdes mitt på golvet. I de
äldre husen var det s. k. "huset" fönrum, i de an-
dra kammaren, inga fönrum hade eldstad.
Möblerna där var en el. två bänkar, kanske en
putsoffa = slappad soffa, småbord vid fönst-
ren och några stolar, möbler till fönrummen

köptes ofta på auktionshandlaren i Karlshamn.
Efter 1915-20 blev det mera allmänt att köpa
mycket till förmågan. Före 1900 fanns det bara
något enstaka ställe där de hade jämpis i
kåket, 1915 var nog de flesta hushåll försedda
med sådan, de kostade då 15-20 kr. Gardiner
fanns, mer och mindre och hängdes åtminstone
upp till käftlindarna, men på 1920-talet var
det vanligt med gardiner för första året om
på vintern användes dock endast kappor, inga
långgardiner, och för de övriga för mycket
av dagsljuset, ansågs det, dels blev de så fort
smutsiga, järnhammarna rökte in ibland.
Fästerorna blev också mer rädda, men de för-
nyades rätt ofta, de var inte så dyra och i
en del fall kunde kvinnorna sätta på den
själva, rikliga läken kunde de emellertid
inte göra. Det gjorde vanligen Sven Persson,

på flytt, han beskrivade och målade sekä-
män så luktades. Han var en allhanda ma-
kare. År 1910 var det en och annan som
började lägga in korkmattor i stuan och
med tiden blev det allt vanligare. Av hys-
gerådet kom kopparkärlen mycket ur bruk
och ersattes av emaljerat järngods och av
de lummare emalj kärlen, senare släps dessa ut
av aluminium. Träns skolskiftet använ-
des knappast några förtallrikar, utan det
var porlän, medan kerfat och krukor fortfarande
de var i bruk, lagad mat släps upp i kerfat när
den skulle sättas på bordet, det förekom nog
ännu på 1930 talet, på bonliga ställen. Syma-
skin var det endast de som lärt sig sy som
hade, även om uppfinnarens morfar vid 60
års ålder köpte en beg. symaskin för 15 kr., och
hon lärde sig använda den själv på egen hand.

Senare på 1920-talet blev symaskinerna allt vanligare i hemmen. De första källkvarnarna kom i bruk omkring 1905, men de var inte var mans egendom, ~~var~~ ännu så sent som 1930. Tårning i hemmen upphörde alldeles eft. 1900, fastän uppskrivarna som 1916 vände sig till det var bara tillfälligt. De som inte lyckats att färdigkört tyg höllt att slita på lika bra som hemvävt, lejde för att få tyg vävt. Det gjorde den förutnämnda Sven Persson. Beträffande mat och dryck skedde inga större förändringar fram till 1914-18, möjligen att det blev något vanligare att baka vetebröd i hemmen, dock inte så att sådant hölls jämt, men till högtiderna. Bruket att baka "fina kakor" småbröd blev inte allmänt föran eft. 1920. Kaffe kokades aldrig från 1914 på riktigt bönas idan med tillsats av citronsa. Tillverkningen av sådan upphörde 1914-18 och

sädes smörgåsar blev det på 1930-talet vanligt att det skulle vara "pålägg" ost, korv, o. dyl. Även behåffande äskemat = matsäck som karlarna hade med på sjön blev det förändringar, i st. för det fönt vanliga, en halv kaka, gult bröd, smör och sprickat fläsk, blev det siklebröd, pannkakor, plättar, o. s. v. Det blev också vanligt att fiskarkustrarna gick på konditori och drack kaffe när de var i stan. Särmat var det inte vanligt att skärgårdsborna gick på något matsälle och åt när de var i stan. Efter andra världskriget låg det emellertid litet vanligt, innan de alla flyttade till stan. Kalasen före var i de flesta fall begravningar. Då var det nödvändigt att "samla ihop folk" som det hette. Bröllop med stora kalas var inte så vanliga. Förmiddag = diverse, såsom kaffor, konfekt, var vanligt fram till 1925, även ett runt vetebröd förekom, i början av 1900-talet även äggkakor = pannkakor eller grönkakor = risgröns-

kaka, den snare utsägs höra till i det fall då
den efterlevande var en man. På 1930-talet börja-
de det förkomma att begravningsmiddagar
förlades till lokaler utom hemmet. Så blev det
reklamantigare med skrivna el. lyckölska bjöd-
ningskort, förut var det brukligt att någon av släk-
ten gick omkring och bjöd, eller be- bad som
det hette. Förut stod ju alltid biken i hemmet till
begravningsdagen och för utfärden lästes det ur
bibel el. psalmbok och sjöngs en psalm. Numera
sker ju alltid bisättning i gravkapell.

Behörande presenter, t. ex. t. födelsedagar, förekom-
de sällan el. aldrig i början av 1900-talet. Samma
var förhållandet med jubelappar. Däremot kunde
det hända att presenter förekom, som tack för
någon hjälp el. tjänst. Blommor till födelsedagar
förekom inte heller, började bli vanligare efter
1915-20-talet. Så blev det också vanligare med

lövande blommor i begravningskransar, de fö-
rest vanliga pärlkransarna kom i bruk.

Firande av jämna födelsedagar med kalas kom
i bruk på 1930-talet, i enstaka fall, men blev
allt vanligare sedan. Några nöjeslokaler fanns
inre i skärgården, annat än en godtemplarloge
på Hallö och en på Färna, den senare tillhörde K.T.D.
och där fick det inte dansas. Logen på Hallö upph-
örde efter några år. Den var det möjligen en flake-
dansbana på någon av öarna, en och annan som-
mar. Senare började skärgårdsungdomarna fara
i land till Folkets Hus i Siggarp, eller för de till
Folkets Park i Karlshamn, ibland till Bellevue i
Karlshamn, vilket ansågs vara något finare än
Folkets Park. Senare blev det vanligt att ungdomar
för till stan och gick på teå. Grammofonen var
en nyhet, men den blev inte allmänt förekomman-
de i hemmen. Föräldringarna såsom som-

gänget livet var väl i första hand ett folk i all-
mänhet hade det bättre ställt och kunde bruka
gärter bättre än för, vare sig dessa var bjödna ell.
oväntade. På 1920 talet och därefter förkom det
knappast några ljävar längre, beroende på att
kvinnorna inte längre behövde vara borta från
hemmet lika mycket som tidigare.

För 1900 var tidningar sällsynta, ett par personer
på var ö som tillsammans höll Karlshamns
Allshanda. Den kostade då 5 kr. pr. år och utkom
med 3 nr. i veckan. Anslaget prenumeranter ökade
inte nämnvärt förrän 1915 ungefär, men inte
då heller var det alla som hade tidning, det
fanns nog många som aldrig prenumererade,
de köpte en tidning på lördagen bara. Inte
ens lärarinnorna höll sig med egen tidning
före 1920. Av veckotidningar var nog Allers Familj
tjejjournal den som först började komma i bruk.

En fröken dock endast sparsamt, enstaka nr.
 för 1920. Senare blev både allers och andra veckor
 tidningar vanligare, men ej på att de köptes regel-
 bundet förrän på slutet av 30-talet. Böcker var
 det inte vanligt att folk köpte, annat än en
 och annan religiös bok som såldes av predi-
 kanten. Inte ens när 25 öres böckerna började
 komma ut köptes dessa i någon större utsträck-
 ning. Att något större intresse för böcker var det
 inte snarare heller. I skolan på Skellefte fanns ett
 litet bibliotek, men det var i första hand av-
 sett för skolbarnen. De som utvandra till M.
 S.-A. skickade ibland hem svenskspråkiga tid-
 ningar till sina släktingar, det var "Svea" och
 "Nordstjärnan" bl. a. Där stod nyheter från hela
 Sverige, nyheter som inte ställt att läsa i Karls-
 hamns Allihanda, att det var gamla nyheter
 när tiden kom var det ingen som tänkte på

Vidare var det berättelser och följefonger.

Redan vid 9 års ålder läste upp lekarna i en sådan tid. "Rosen på Fästet", med troligen god behållning, eftersom det rörde sig om skärgårdsliv och smuggling. I Hållaryd fanns bibliotek, uppvecklarnas mormor har berättat att hon i sina yngre dagar brukat låna något som hette "Sagokärderna", detta var troligen sen hon var gift, efter 1870, hon var så begiven på att läsa så hon hade boken gömd under bänkarna - det sttogarn hon höll på att laga. Även uppvecklarna har på 1920-talet lånat böcker i Hållaryd bibliotek. Lärarinnorna hade heller inga böcker, annat än vad som hörd till yrket, för 1920 i varje fall. På 1930-talet hade lärarna vid skärgårdsskolorna läscirkel.

Någon gammal sång förekom troligen inte annat än psalmsång i kyrkan och som var någon

Sångbok vid de "tal"-hönemästen, som följde
i bland, från 1905 och framåt. Våror sjöngs ju
både före 1900 och senare, men mera sällan
gemensamt. Det var sjömans- och kärleksvisor och
visor om sorgliga händelser omvärlande.
Skrivna visböcker fanns på 1890-talet och
fram till 1910-15, men ej senare. Den som hade
sångböck kunde vanligen många visor utantill-
utantill, och sjöng ofta under arbetet. Brimor-
na sjöng när de rodde till och från slätt t. ex.
Poesialbum följde i enklare fall, omkr. 1910
men blev aldrig allmänna. Tidur 1905-1910 var det
mycket vanligt med vykort, i serier, samma figurer
i olika situationer, som flickor skickade till var-
andra, mera sällan skickades de på posten, utan läm-
nades direkt på den skrevs ofta små verser av det
slag som brukade skrivas i poesialbum. "Du är
rosen, jag är lönn, gåm ej din som står i hömet,"

eller "när du med andra väner språkar" tänk då
på vännen du sällan hör." Sådana kort skicka-
des ihland till födelser el. namnsdagar, men annars
och så, utan särskild anledning. Fotografial-
bum fanns i de flesta hem, det låg framme
på ett bord eller en bänk i förrummet.

För 1920 fanns det holigen ingen i städgården som
hade kamera, de fick om ej i större antal senare
tider. För 1900 och fram till 1915 var det munst-
liga berättandet intressant för de yngre, även om
de inte alla var intresserade av samma saker.
Utän några helst ville höra hur det var för i
världen, andra hellre språkhistorier t. ex.

Något egentligt saga berättande fickom inte
i varje fall inte under uppfödningens barndom.
Fron på språken fanns kvar och fanns väl än,
medan fron på troll, som de gamla talade om,
lika så väckar, inte var förkommande efter

1900, även om folk talade om det. Jämväl sed
var att hur långt det än var i slagan, så skulle
där på natten vara en fri plats mitt på golvet, där
skulle vättarna dansa. Mycket gammalt skrock
glömdes bort, vartefter som de gamla gick bort.
Förändr. inom folkskolan. se bl. 1. Fyra personer
från skärgården har blivit folkskollärare, näml.
Johan Jönsson f. på Skgre 1865 om l. den Sven Persson
som omnämnts på bl. 23, samt Oskar (Petersson)
Hallert f. på Hallö 1886. För övrigt är det fört på 40
talat och suare som någon från skärgården
böryt gå i realskolan i Karlskrona och någon
enstaka som gått i folkskolor. Till förändringar
av de kyrkliga vanorna är att kyrktagning blev
alldeles bortsläp från 1920 talat och att folk
inte gick till kyrkan lika mycket som för,
d. v. s. de yngre, bland dem var det inte heller
så vanligt med att läsa söndagens text.

36 I de flesta fall höll äldre folk mera på söndagens
helgd, genom att inte göra annat arbete än det
som var nödvändigt. Från 1915 ungefär började
de yngre i större utsträckning göra vardagsarbete
på söndagarna även om det inte var nödvändigt.
Med vissa undantag, beror de på religiösa
väckelser, som började omkr. 1920-25, de som var
med där höll värt på söndagens helgd i all-
mänhet, även om de liksom andra satte ut
sina garn på söndagskvällarna. Den religiösa
rörelsen var från början Svenska Missionsför-
bundet, med lokal på Hallå, de flesta medlem-
marna där har senare övergått till Fängelvärmarna.
Och därmed har de ej lärt döpa eller konfirmera sina
barn. Kärnsvärda förändringar i moraliskt och
religiöst hänseende för övrigt, beträffande för och nu
kan ej påvisas, inte heller i fråga om vad som var
36 segnligt, detta är nog mera en personfråga än

en tillfråga. Alla visste ju att svärjande var
synd, men de flesta var i alla fall alltid
någon gång. "De gamle gubbarna" kunde ibland
efter en svordom säga: "Gud förlåt en synden
i Jesu namn." Det märks i alla fall sägas att
det svors betydligt mindre i nyfödsbarnens
barndom, än senare. Behäffande bruk eller miss-
bruk av rusdrycker förekom det i större utsträck-
ning innan smaltbäcken infördes.

Omkring 1925 kom telefonen till skärgården.
Färna, Mula och Jaggaså fick då s.k. fristående
samlarstation, Hallå och Åhä och Bakå fick
senare likadana och sist Skyså 1932. Med tiden
var det obehagliga skärgårdsbor som skaffade
egna telefoner så att skärgården en tid ut-
gjorde egen växelstation, innan anslutningen
ägdes rum. Radio kom till skärgården 1930,
och den blev ganska snart var mans egen dom.

Och tack vare det finns det nu ingen skärgårdsbo
som kan spå väder på egen hand. Det var rätt
betydligt att ha radio, det var batterier som skulle
laddas och därför fick fraktes till plats. Något
av åren 1944-45 elektrifierades skärgården,
detta var på förslag redan under första världs-
kriget, men då var det inte tillräckligt många som
var intresserade. Ordnad postförbindelse för skär-
gården fanns inte före 1930, men började då med
3 lurer i veckan, senare utökad till dagliga
lurer. Skärgårdens förste brevbärare blev Edvin
Martinsson Jaggasä, möjligen blir han den ende,
han har sysslan kvar fortfarande. Huruvida
postförbindelse kommer att hållas i fortsätt-
ningen är väl osärt, då många av öarna är av-
folkade alldeles och på de övriga är det gles
befolkning. Brevbäraren kombinerade postresorna
med passagerartrafik till Karlshamn, vilket var

föreläktigt för de skärgårdsbor som inte var
fiskare, t. ex. äldre folk som helst fara på
sjön och för lärarpersonalen, m. fl. Billigt
var det också 50 öre tur och retur t. Karlshamn,
från bojan, nu lär det ha blivit dyrare.
För 1930 fick skärgårdsborna adressera sin
post till den speceriaffär där de handlade i stan,
och likaså med tidn. eller också hämta den på
tidningskontoret. På vintern var det inget
svårare att få alla veckans tidn. på en gång
det berodde på vind och väder. Posten var inte så
riklig, det var Amerikabrev till dem som hade
anhöriga där och brev från någon som seglade
till sjöss eller var ute och exciserade.
Sammantalsmässigt kan det väl sägas att den
nya tiden kom för första gången vid tiden för första
världskriget, då folk fick mera pengar att röra
sig med, för att sedan fortsätta undan för undan.

40 Fröhällandena lär nog ha varit likartade under
 andra världskriget, uppklädnaden hade lämnat
 skärgården då. Den del nyheter betr. matlagning
 lekning etc. har givetvis kommit genom flickor
 som haft platser i stan. Beträffande konfirmationen
 så ändrades det 1931 till att flickorna skulle
 ha vita klämmingar i st. f. svarta. På vissa
 initiativ förändringen genomfördes är ej bekant.
 För 1910 hade de flesta flickorna silkeschallett vid
 konfirmationen, men sedan blev det allmänt bruk
 att ha hatt. Efter 1915 var nog alla skärgårdsflickor
 "klädda i hatt" vare sig de gick till kyrkan eller till
 dans. Men de äldre använde alljämt silkesduk-
 silkeschallett när de gick till kyrkan, eller om
 de reste bort någon gång, däremot aldrig
 vid stadsbesök även om de var i stan
 så att säga för nöjes skull = de inte stod
 på fisktorget. Till den nya tiden hörde också

att folk fick mera kläder, frunt var det van-
ligt att brällapskläderna fick räcka som
finkläder hela livet i de flesta fall och sam-
ma var förhållandet med skorna. På 1920-30
talet var det alltid några som t. ex. skaffa-
de sig en ny svart klänning, ny vinter-
kappa, oftast svart doffel, men dessa ny-
skaffningar var visserligen en ekonomisk fråga.
Att köpa färdigsydda klänningar brukades ej
så mycket, ens fram mot 1940 talet, då fanns
det eljest rätt mycket att välja på i den vägen.
Men då var det många husmödrar som utau
att direkt ha lärt att sy kläder, i alla fall sydde
åt sig själv och familjen, vilket inte skulle ha
varit möjligt i början av 1900 talet då modellerna
var mera litetkrängade. Omkring 1915 blev det
på modet bland skärgårdsflinkerna att knyta
scholetten i nacken, utau på den bakre snib-

barn, så att det likna en morsa, vilket de
 äldre kvinnorna liknade vid bekhätta-
 bekhätta, som användes för när barn
 fick skora i huvudet. Det korta håret
 slog igenom på 1930-talet, små flickor hade i de
 flesta fall "polkakår" innan dess. Vilket var
 luktvant, de kunde kamma sig själva ganska
 tidigt, det kunde inkl. de som hade plåtar.
 Beträffande orsaken till att det korta håret slog
 igenom så angav det olika från fall till
 fall. Somliga hade kunnat här och "hade håret"
 att det blev tjockare i fall det klippits, o.s.v.
 Huvudsaken var väl att det var modernt, fast
 det skulle liksom urskuldas. Löss och lappar, som
 det fanns gott om i början av 1900-talet, försvann
 alltså på 1930-40-talet var lappar i varje fall
 totalt borta, medan huvudlöss kunde förekom-
 ma bland skolbarn, klädlössen var försvunna.

Väggläs för kom, men började försvinna.

Orsaken till obyras försvinande kan ej förklaras, det kan inte vara enkelt på åkad renlighet, eftersom skärgårdsborna alltid varit kända för att vara reuliga, inte minst beträffande sängplatser.

Augunde köstäder, så var de äldre husen i många fall fjärade, väggarna ulaupå, eller rödfärgade, kumlar och fönsterluckor vitmålade, det fanns näml. luckor f. fönstren på somliga ställen. Nyare hus sljermålades från 1915 och senare, oftast ljusgult eller grått, "liggande kläder". panel var då det vanliga, äldre hus hade stående panel med ritbor över springarna mellan bräderna. Många var det som på 1930-talet bytte ut de jämkaminer, som fanns i skugan = vardagsrummet, och som eldades med ved, mot kokskaminer.

Köken var billig då och bekvämare att frakta, höll eld längre och värmd bättre än ved. Ungefär samtidigt förekom det i en del fall att den murade bakugnen flyttades från köket till ett s. k. bryggkhus, detta kunde ske både vid ny och ombyggnad, anledningen var att det då blev större plats i köket, den murade spisen upptog ungefär 2 x 1 m. av golvytan. Men det började då också bli mindre vanligt att baka bröd, åtminstone på sommaren, även om familjerna var stora och det gick åt mycket bröd så köptes det i stället. Men gällde dessa yngre familjer, de äldre ville helst ha hembakat bröd och de kunde då slå sig ihop, två familjer om att baka på somrarna, då brödet inte höll sig fäskt så länge som på vintern.

44 På Färna byggdes en bygdegård, vilket är

kan i anges exakt omkr. 1945, möjligen, innan
utflyktingen börjat på allvar. Huruvida
den finns kvar eller vad den användes till
är alltså för upptäcknaren. Befolkningen på
Färna uppges var omkring 20 personer om, mot
165 pers. 1900 och säkerligen betydligt flera på
1930-40-talet. Likaså den sammanlagda summan
av befolkningen i Skärvården som 1900 var 568,
var säkerligen betydligt högre 1930-40.